

gazdag és érdekes gyűjteményt ad lelhelyek szerint sorrendben felsorolva a megye területén talált kőfeliratokat, összesen 557: az egyes bányákban talált viasz táblákat, 129 féle téglabélyeget.

A munkához hat térkép van mellékelve, melyeken fel van vannak tüntetve a tartomány s a megye határai, a római utak irányai, a helyek, hol római tábor volt, s a hol a római hódítás korából leleteket kaptak, az Apulumban feltárt fürdő és templomnak alapfalai. E térképek és mind szerzőnek nagy ügyszeretettel folytatott ásatásai alapján és rajzai szerint készültek.

A munkának e része valódi kutforrásul szolgálhat a római hódítás történetének kutatói számára.

Ugy általánosságban, mint részleteiben alapos kutatótanulmányozással, kiváló nagy szorgalommal és helyes kritikával írta meg dr. Cserni a monographiának ezen részét, mely úgy Alsófehérmegyére, valamint általában hazánkra nézve is igen fontos munka, s méltó a megye előkelő történelmi szerepéhez.

Tóth Ernő.

A székelyek intézményei a legrégibb időktől az 1562-iki átalakulásig.

Irta: *Connert János*. Kolozsvárt. Nyomatott Gombos Ferencz könyvnyomdájában. 1901. 8° 131. l.

A Székely Oklevéltár becses, de eléggé ki nem aknázott adatai alapján írt ezen inkább jogtörténeti értekezés a székelyek legrégibb jogi intézményeit mutatja be 1562-ig, melyben a szerző nem állít fel ugyan új hypothesiseket, hanem helyes kritikai érzékkel csupán az oklevelekre támaszkodik s ezek alapján adja elő nemcsak a székelyek jogtörténetét, hanem a tárgy természetéből kifolyólag egyúttal legrégibb történelmüket.

A bevezetésben röviden ismerteti a „székely“ szó etymológiájáról (Hunfalvy, Szabó K.), valamint a letelepedés körülményeiről felállított hypothesiseket, mely utóbbiak eo ipso tulajdonképen a székelység eredetének kérdésével függnek össze. Az az összefoglalás azonban, melyben ezekről az elméletekről beszámol, nem eléggé teljes; Thurynek az avar-székely continuitást hirdető hypothesisét (L. Erdélyi Múzeum 1898. II.—V. f.) legalább nem látjuk felemlítve, pedig elméletét, ha nem is épen módszerében, de végeredményben mások is, pl. Sebestyén Gyula is magáévá tette. (L. Ethnographia. X. évf. 24. l.) Connert a maga részéről valószínűnek tartja, hogy a székelyek a honfoglalás idejében már le voltak telepedve e területre.

A letelepedés körülményeiről bővebb ismereteink — adatok hiányában — nincsenek, tehát nem dönthető el, vajjon a székelyek először

az u. n. Székelyföldnek csak egy részére telepedtek-e le, vagy már kezdettől fogva megszállva tartották az egész területet; tény azonban az, hogy a XIII. sz. kezdetén a későbbi időkben is a székelyföldre tartozott terület már meg volt szállva. Épen úgy nincsenek adataink arra nézve sem, hogy vajjon a letelepedés a törzsszervezet szerint történt-e? Valószínű, hogy a vérokonyságon alapuló törzsszervezet átmenete a területi tényeken alapuló területi szervezkedésre a letelepülés után rövid idővel történt, mert ez a XIII. században, mint régen végbement tény tűnik fel, miből önként következik, hogy a nemzet nemzetségek és ágak szerint osztotta fel és használta a földet.

Érdekes fejtegetései vannak a birtokviszonyok fejlődéséről. Tudvalevő, hogy a székelyeknél háromféle birtok volt: magán-, falu- és székirtok; ez erdők és havasi birtokok jobbára széki, vagy kerületi birtokok, míg a szántóföldek és rétek részint magánbirtokok, részint nyílföldek, azaz a falubeliéktől közösen használt területek voltak.

Részletes képet nyújt a székekről, nevezetesen a régi hét székre való beosztásról, melyek keletkezésére területi viszonyok voltak befolyással, bár lehetséges, hogy a székekre való beosztás a letelepedés tényével is összeköttetésben állott, úgy t. i., hogy minden új telep, a melyet az első székek gyarmatosai alapítottak, új székké alakult. A székek különben kormányzati, törvényhatósági és hadi kerületek voltak, melyeknek tehát külön tisztviselői is voltak. Minden szék élén a hadnagy, vagy kapitány állott („capitaneus exercitus“, „belliductor“, „primipilus seu capitaneus“ etc.), ki a szék hivatalnokja volt s nem a királyé, mint az ispán és a királybíró; hatáskörébe nemesak a lustrálás, hadi szemle, háborúban a szék fölkelte seregének vezetése tartozott, hanem egyúttal egyik elnöke volt a szék törvényszékének, bár a bírászkodás inkább a székbírónak, a *judex terrestris*-nek a főfeladata, kinek hatásköre pontosan nem állapítható ugyan meg, de valószínű, hogy ő volt a tárgyalások vezetője, melyeket csak több előkelővel és esküdtel („seniores“, „iurati assessores“) lehetett tartania. 1562 ig hatáskörük változatlanul maradt, de ezután már megszorították, sőt e hivatal 1566–69 között meg is szűnt, helyet adván a királybírósnak. A királybíró működési köre sem eléggé világos; a XVI. század végéig királyi hivatalnokok voltak, kiket a fejedelmek neveztek ki, de már a XVII. század első negyedében a székekre szállott a királybírák választása, előtűnik meglehetősen homályos események nyomása alatt. Említés van téve ezeken kívül a falu bírójáról, a *judex villae*-ről is, kinek feladata kisebb értékű tárgy felett keletkezett perben való bírászkodáson kívül, valószínűleg a község gazdasági ügyeinek intézésére is kiterjedt.

A székek önkormányzati joggal bíró kerületek lévén, magánügyeit is, mint ilyen kezelte a székgyűléseken, tehát a szék szükségleteinek fedezésére szükséges adó meghatározása, az esküdtek válasz-

tása, a közigazgatási és bírósági közegek számoltatása és ellenőrzése stb. mind a székgyűlés hatáskörébe tartozott.

A városoknak, a Zsigmond király óta fellépő új tényezőknél, valamint a királyi váraknak s várterületeknek ismertetése után áttér a székelyek három rendjének (siculi trium generum) jogi viszonyainak rajzolására. A három rend kialakulása a letelepedésnek távolabbi következménye volt, a mennyiben az állandó letelepedés előnyös alapot adott a vagyonszerzésre. A székelyek földmivelők lévén, a földbirtok eo ipso a legfontosabb tényezővé vált, melyvel arányban állott a tulajdonosnak társadalmi szereplése és tekintélye; tehát az eleinte csupán vagyoniul különböző társadalmi rétegek lassankint egymástól jogilag is eltérő rendekké fejlődtek. Ez a fejlődés az Anjouk korában már be volt végezve és 1339-től a „trium generum“ elnevezést már czímként használták. A három rend tagjai: a főnemesek (bárok, patriciusok), a lófők (primipili) s a plebeiusok, szabadok és nemesek voltak, bár a nobilis elnevezést csak a két felsőbb, mint hivatalképes rendre alkalmazták. A számra nézve legnépesebb harmadik rend valóságos misera plebs contribuens volt: nyögött a terhek alatt, de jogai nemes származása daczára is alig voltak; alig különbözött tehát az u. n. földönlakóktól, kik nem is voltak egészen függetlenek, de nem is voltak jobbágyságok a vármegyei jobbágyság értelmében; megvolt a szabad költözködési joguk.

Volt azonban a székelyeknek egy különös adójuk: az ökörsütés, „signatura boum“, melyet Verancsics szerint a király koronázása, menyegzője s a trónörökös születése alkalmával fizettek. Ez az adó nem személyes, hanem vagyoni adó volt, mely a XVI. század folyamán egészen a harmadik rend vállaira nehezedett, s nevét onnét nyerte, mert az ökröt megbélyegezték az adományozó szék nevének első betűjéből álló bélyeggel.

A székelyek vagyoni-, örökösödési- és sóarulási jogainak bemutatása után ismerteti a nemzetgyűlést és a székely ispánságot. Az előbbiben az egész területnek székely joggal élő egyénei intézték közös ügyeiket; az utóbbi a királytól függő hivatal volt, melyet állandóan kombinálva találunk más hivatallal, így pl. a vajdasággal s a szolnoki ispánsággal; egyik legfontosabb feladata volt a székelyek hadi készületégén őrködni, háború esetén a felkelést elrendelni s a felkelt sereget vezetni; az igazságszolgáltatásban is volt szava, sőt tulajdonképen a székely ispánság bíraskodási jogának köszönhetette lételet a iudicium generale, melyet II. Ulászló privilegiuma már mint jól berendezett törvényszéket tüntet fel.

Mint Connert derék értekezésének rövid tartalmi ismertetéséből látható, az sok tekintetben becses segédkönyvül szolgálhat a székelyek régi jogi intézményei iránt érdeklődőknek, s mint jogtörténelmi irodalmunk nagy gondtal és önálló felfogással megírt termékét, csak elismeréssel fogadjatjuk.

Lukinich Imre.